

Bíró Éva

Inkluzív oktatás: a jövő iskolaideálja?

A 2026/2027-es tanévben kötelezően életbe lépő közoktatási reform az inkluzív/elfogadó oktatásra helyezi a hangsúlyt. Az iskolák ugyanis, ha igazodni akarnak a tanulók egyéni szükségleteihez és sajátosságaihoz, különféle kihívásokkal szembesülnek. A jövő iskolájában azonban az uniformizált oktatás helyett az inkluzív pedagógia segítségével elfogadóbban reagálnak majd a tanulók igényeinek a sokféleségére. Az iskolák olyan környezetet igyekeznek teremteni, ahol minden tanuló esélyt kap a sikerre. Az inkluzív oktatás megvalósításához azonban szemléletváltásra van szükség. Strédl Terézia pszichológus, a Selye János Egyetem Tanárképző Karának egyetemi docense képzéseket tart a pedagógusok részére, azzal a céllal, hogy a részt vevő tanárok magabiztosan be tudják vezetni az inkluzív oktatási gyakorlatot a saját iskolájukban. Bíró Éva az inkluzív oktatás lényegéről és annak gyakorlati megvalósulásáról kérdezte a Felvidéki Pedagógus Díjjal kitüntetett egyetemi docent.

Forrás: Somogyi Tibor fotója

Az inkluzív oktatás lényege, hogy elfogadjuk a diákok sokszínűségét, figyelembe vesszük az eltérő képességeiket és tudásukat. Ennek megvalósulásához rendszerszintű változásra van szükség, hogy az iskola és a kapcsolódó intézményrendszer is átalakuljon, és reagálni tudjon a gyerekek változó szükségleteire. Szlovákiában, elsősorban a szlovákiai magyar iskolákban hol tart ez a folyamat, mennyire elterjedt az inkluzív oktatás?

Az integráció és az inklúzió megkülönböztetésére én egy szójátékkal élnék: az integráció – befogadás és az inklúzió – elfogadás. Ehhez elsősorban szemléletváltás kell a résztvevőktől. Th. Gordonnak van a csodaiskola víziója, amit ő úgy határoz meg: „... akárhogy vizionálnánk a csodaiskolát, az nagyon is hasonlítana a ma iskolájára, csak mi dolgoznánk benne másképp.” Az elfogadás minőségét otthonról hozzuk, majd ezt formálják az oktatási intézmények. Megtanulni egymás javára gondolkodni, tevékenykedni csak csoportban lehet, vagyis az első számú csapatépítők az óvodapedagógusok. Röviden a kérdésre, bízom a bölcs pedagógusban, akit úgy neveltek, hogy tudatosítja, egy olyan segítő szakmában, mint a pedagógia, a szakmafüggetlen személyiségünk a munkaeszközünk...

A pedagógusok, akik többségében tipikusan fejlődő gyerekeket tanítottak, milyen felkészítést, iránymutatást kapnak a sajátos nevelési igényű gyerekek vagy a fogyatékkal élők befogadására?

Az integráció már több évtizede a pedagógia része, vagyis ehhez a tanári szakon tanuló hallgatók a pregraduális képzésben kapnak alapokat, hiszen a tanulók eddig is különböző tanulási problémákkal lépték át az iskola küszöbét, amelyek nem annulálódtak, hanem fokozódtak. Egyes statisztikák szerint a tanulók 40%-a érintett valamiben, ami lehet egészségi vagy szociális hátrányosság, érzelmi vagy szociális érintettség, nyelvi felkészületlenség vagy iskolaéretlenség. Az inklúzió magasabb szintre emeli az egyéni bánásmódot, az esélyegyenlőség megteremtését, s már ehhez is különböző képzések vannak a pedagógusok számára, akik sok esetben ösztönösen is követik ezt a vonalat. Hiszen ők is szülők, a saját gyermekükön keresztül látják, tapasztalják azt a generációs változást, ami végbemegy, és ezt a pedagógiai gyakorlatukba is áttemelik.

Vannak olyan jól működő szlovákiai vagy nemzetközi példák, amelyeket mintaként állíthatunk, vagy amelyekből ihletet meríthetnek a pedagógusok?

Én az elmélet térfeléről indítanék: a reformpedagógiai elméletek (Montessori, Waldorf stb.) és az alternatív irányzatok (globál módszer, kompetenciaalapú oktatás, ITV és mások) már bő fél évszázada itt vannak, és az utóbbi generációk már a pedagógiai szakmai gyakorlatuk alatt is megtapasztalják a lehetőségeket. Szlovákiából említeném a Lépésről lépésre programot, Magyarországról a tatai Színes iskolát, az osztrák pedagógiai környezet is jó példa, ahol a csoportból kilógó gyermeket nem címkézik, hanem kreatív vagy eredeti magatartásának tartják, vagyis van egy olyan ösztönös attitűd, hogy megelőlegezik a másság pozitív lehetőségét. Ez motiváló az érintettek számára, hiszen ők nálunk gyakran már az óvodában magatartászavarosként vannak kezelve. A pozitív szakmai szemléletre nagyon nagy szükség van. Csak egy olyan gyakorlati példával élnék, hogy az amerikai iskolásnak ujjnyi tudása van és karnyi önbizalma, nálunk viszont fordított a helyzet. Ez mind a pozitív visszajelzés, az ösztönzés, a motiváció hiányát mutatja. Nem vagyunk épp egy dicső társadalom...

Az elfogadó szemléletű iskola részéről a tárgyi feltételek biztosítása is fontos szerepet kell, hogy kapjon. Például a speciális segédeszközök beszerzése, a személyre szabott tantervek előkészítése – mindez milyen mértékben biztosított a mai oktatási rendszerben?

Vannak iskolák, ahol ez a terület sem probléma, azonban a 2026-os tanévtől minden iskolában működni kell egy úgynevezett támogató csoportnak, amelynek tagja az iskolapszichológus, az iskolai speciálpedagógus (gyógypedagógus), a szociális segítő, az egészségügyi szakember és nagyobb számban a pedagógiai asszisztensek. Eddig is a tanácsadó rendszer biztosította a

speciálpedagógusi együttműködést, például a tervek kidolgozásánál, de most már saját szakemberre is lehetőség van. Ez a támogatás teszi lehetővé, hogy a tanulóközpontúság, az inklúzió feltételei biztosítva legyenek. Nálunk az ellátás három szaktárcát érint. Az oktatásügy biztosítja a tanítási–nevelési folyamatot, a szociális tárca például a segédeszközöket, az egészségügyi a gyógyítást, a fizioterápiát. Jó volna mindezt egy fedél alá rendezni, mert sok esetben az együttműködés nem hatékony, de valójában ez is inkább emberfüggő. Megkeresni a lehetőségeket, nem a gáncsoló tényezőket sorolni – ez szintén a szakmafüggetlen kompetenciákhoz tartozik...

Az inkluzív oktatás lehetőséget ad a differenciálásra, biztosítja a tanulók esélyegyenlőségét. Megoldható mindez a magasabb, akár 20–25 fős osztálylétszámok esetében is, vagy inkább a kis létszámú, családias légkörű iskolákban működik jól a gyakorlatban? Fontos tényező lehet az egyéni differenciálás alkalmazása, tehát hogy minden tanuló a neki megfelelő egyéni oktatásban részesüljön, a megfelelő tanulási tempóban haladjon. Ehhez pedagógiai asszisztensekre van szükség. Van elegendő képzett asszisztens, aki a pedagógus munkáját segíti?

Aki értője a differenciálásnak, az képes kis és nagy létszámú csoportban is azt működtetni. Hiszen a néptanító is ezt tette, amikor több évfolyam nagyobb létszámával foglalkozott az osztályban. Vagyis nem kell mindig újat tanulni, a folytonosság, a jó példa mindig hasznos. A kis létszámú csoportokban hatékonyabbak tudunk lenni, személyre szabottabban folyik a munka. Nagyobb létszámnál már fontos, hogy a pedagógiai asszisztens is jelen legyen a tanítási folyamatban. A pedagógiai asszisztensek általában az alapszintet végző abszolvensek. Ha például a győri gyógypedagógiai szakon végzett a pedagógiai asszisztens, többletet hoz be, nem lehet vitatni a szakértelmét. A lényeg az, hogy az osztálypedagógus és a pedagógiai asszisztens együttműködése legyen hatékony, mert az asszisztens segíti a tanítást, de nem helyettesíti azt!

Az inklúzió elsősorban az iskolától várja az alkalmazkodást és a diákok különbözőségének a figyelembevételét, az oktatási gyakorlatok fejlesztését. Mennyire mondható ma toleránsnak ez a közeg? A diákok, az osztálytársak mennyit tanulhatnak az inkluzív osztálykörnyezetből?

Elindulhatunk onnét, hogy mennyire domináns a toleráns közeg társadalmi szinten és ebből levezetve az intézményi, a családi szinteken. Ha egy társadalomban toleráns közeg a meghatározó, akkor egyszerűbb a helyzet. Ha a családi szintet vesszük, akkor jó és rossz példát egyaránt találunk. Az iskola a legnagyobb mentálhigiénés tér, vagyis képes korigálni ott, ahol túlkapások vannak. Arra gondolok, hogy sokan panaszkodnak arra, hogy az agresszivitás és a rivalizálás jelen van a mindennapokban. Mindkettő jelenség ösztönkésztetés. Az oktatási intézmények ezt képesek beszabályozni. Hiszen a közmondás is azt mondja, rend a lelke mindennek. Ha egy tanuló- és pedagógusbarát pedagógiai programmal bír az iskola, nincs gond a szülők támogatásával sem. A rivalizálás ellenpárja az együttműködés (kooperáció), ami tanítható, így a gyermeknek lehetősége van ezt megtapasztalni, gyakorolni elsajátítani. Lényeg, hogy a kölcsönös tisztelet jelen legyen.

Az együttneveléssel kapcsolatban milyen félelmeik vannak a sajátos nevelési igényű, illetve a tipikus fejlődésű gyerekek szüleinek? Ki és mit tehet ezek ellen?

Én bátorítom a szülőket, hogy a gyerekek nagyon elfogadóak, segítőkészek, és ha ez egy empatikus, rugalmas, inkluzív pedagógussal bővül, valamint a támogató szakemberek is jelen vannak, akkor biztonságos közeg várja a gyermeket minden intézményben.

„Az inkluzív oktatás inkább árt, mint használ.“ – Vannak pedagógusok, akik ezt így látják, mert szerintük lehetetlen úgy felépíteni a tanórákat, hogy a speciális törődést igénylők és a tehetséges diákok egyaránt érvényesüljenek. Ön hogyan látja, miként kivitelezhető ez a gyakorlatban?

Egyelőre az akadályt én abban látnám, hogy a tananyag mennyisége sok, s az átlagos és az átlagon felüli gyermeket célozza meg, viszont gyakran az osztály(ok) többségben átlagos és az átlagot megközelítő gyermekek vannak. Vagyis a viszonyítást az átlaghoz kell mérni, és akkor rugalmasabban lehet fejleszteni az átlagon felüli és aluli tanulót is. A differenciálás lényege épp ez, hogy ne a többletből indulj ki, mert azt a másik véglet nem tudja megugrani...

A differenciált oktatás, amely szerint a gyengébb képességekkel rendelkezőktől az ő szintjüknek megfelelően történik a számonkérés, nem hat demotiválóan a kiemelkedő képességűekre? Esélyt teremtünk a sajátos nevelési igényű gyerekeknek, de milyen esélyt biztosítunk a kiemelkedő képességű gyerekek tehetséggondozására?

Ha az átlagos követelményből indulunk ki, akkor a pedagógus többletfeladatokat készíthet az átlagon felülinek, hiszen a kiemelkedő tehetségű gyermek képes megoldani az ilyen feladatokat, motiválva, foglalkoztatva van. Az átlagos tananyag mennyiségéből a pedagógus képes kiszűrni azt a minimumot, amit teljesíteniük kell a gyengébb képességűeknek. Azért nem beszélek az integrált tanulókról, mert náluk eleve egyéni tanterv van, és az indikáció alapján történnek a módosítások, a redukciók stb. Mindezt a támogató intézkedések is tételesen taglalják. A tehetséggondozást az iskola biztosítja szakköröztetéssel, magasabb évfolyamba léptetéssel, versenyekre való felkészítéssel és más lehetőségekkel. A PISA nemzetközi monitoring kritikaként fogalmazta meg, hogy mi nagyon korán szeparáljuk ezeket a gyerekeket (például nyolcéves gimnázium), mert az ő fejlesztésük is a sajátos nevelési igényűek csoportjába tartozik, s az iskola az elsődleges, ahol fejlesztik őket. Kölcsönös tanulást biztosít a közeg, hiszen a jó képességű mentorálhatja a gyengébb társait, s ő a gyengébb tanulótól figyelmességet, érzelmi-szociális megtámogatást kap. Gazdagodik ezáltal az érzelmi intelligenciája. Az okosság és a boldogság nem jár mindig kéz a kézben, ezért a lényeg az együttnevelésen van, minden résztvevő számára.

Ön milyennek látja a jövő iskoláját az inkluzív pedagógia jegyében?

Az inkluzív index mutatója az, ki hogyan érzi magát az iskolában. Ha mindenki jól érzi magát ott: gyermek, tanuló, pedagógus, intézményvezetők, szülők, fenntartó, akkor jó úton járunk, s egy inkluzív iskoláról, intézményről, településről beszélhetünk. Most már csak Comenius intelmét kéne komolyan venni: Aki spórol a jövő nemzedékén... (Beda národu, ktorý šetrí na výchove vlastných detí!)